

ADAM BUDZIŃSKI

ORCID: 0009-0007-5177-1955

DOI: 10.56898/st.14138

ODNOWA TEOLOGII W ŚWIETLE DOKUMENTU MIĘDZYNARODOWEJ KOMISJI TEOLOGICZNEJ „TEOLOGIA DZISIAJ: PERSPEKTYWY, ZASADY, KRYTERIA”

Streszczenie

Teologia nie istnieje w próżni odseparowanej od kontekstu kulturowego, społecznego i historycznego; wręcz przeciwnie, jest ona głęboko osadzona w tych realiach, pozostając otwarta na ciągłe zmiany oraz wyzwania. Od czasów Soboru Watykańskiego II, który zapoczątkował znaczące przemiany w życiu Kościoła, także w sferze teologii, zachowanie jedności w refleksji nad wiarą stało się istotnym wyzwaniem. W odpowiedzi na te wyzwania, Międzynarodowa Komisja Teologiczna opracowała dokument pt. „Teologia dzisiaj: perspektywy, zasady, kryteria”, który ma na celu zdefiniowanie sposobów zachowania jedności w teologii poprzez oparcie jej na wspólnych, uniwersalnych fundamentach. Niniejszy artykuł dąży do przedstawienia perspektyw, zasad i kryteriów, którymi powinna kierować się współczesna teologia katolicka, zgodnie z wytycznymi zawartymi w dokumencie. Analiza ta przyjmie formę ogólnej prezentacji podstawowych filarów teologii, ich analizy oraz porównania z literaturą przedmiotu.

Słowa-kлючe: *teologia, Teologia dzisiaj, odnowa teologii, kryteria teologiczne*

Wstęp

Sobór Watykański II, który obradował w latach 1962-1965, jest po-

wszechnie uznawany za przełomowy moment w historii Kościoła katolickiego. Oprócz licznych reform strukturalnych i duszpasterskich, Sobór ten wywarł znaczący wpływ także na teologię, która musiała dostosować się do nowych realiów współczesności. W odpowiedzi na te zmiany, pojawiła się potrzeba określenia metodologicznych fundamentów tej dyscypliny, aby umożliwić jej skuteczną refleksję nad Objawieniem Bożym we współczesnym świecie. W tym kontekście Międzynarodowa Komisja Teologiczna opracowała dokument „Teologia dzisiaj: perspektywy, zasady, kryteria”, który starał się zapewnić teologii solidne podstawy w obliczu pojawiających się nowych wyzwań. Niniejszy artykuł skupia się na analizie i prezentacji kluczowych filarów współczesnej teologii płynących z dokumentu „Teologia dzisiaj”. Pierwszy obszar analizowany w pracy koncentruje się na problematyce, którą zidentyfikowała i podjęła Międzynarodowa Komisja Teologiczna. W tym kontekście omawiane są kluczowe kwestie oraz zagadnienia, które wynikły w następstwie tego problemu, wyznaczając tym samym temat dyskusji i refleksji w kontekście współczesnej teologii. Następnie, identyfikowane są źródła typowo teologiczne, głęboko zakorzenione w chrześcijaństwie, które powinny stanowić konieczne fundamenty dla współczesnej teologii. W ostatniej części analizy poruszana jest kwestia relacji teologii do innych, zewnętrznych źródeł, z których czerpie ona przesłanki do swojej refleksji.

1. Wyzwania stojące przed teologią

Objawienie jest podstawą wiary chrześcijańskiej, a Kościół jest jego głównym depozytariuszem i interpretatorem. W misję przekazywania objawienia zaangażowana jest cała wspólnota wierzących, w tym zarówno duchowni, jak i świeccy, dzięki czemu Kościół wzbogaca się o różnorodne charyzmaty i powołania¹. Dokument nawiązuje do Soboru Watykańskiego II, który zapoczątkował znaczącą zmianę, włączając świeckich, w życie teologiczne². W XX wieku teologia, niegdyś zarezerwowana dla mężczyzn,

¹ Por. Kongregacja Nauki Wiary, Instrukcja o powołaniu teologa w Kościele *Donum Veritatis* (Watykan, 24.05.1990), nr 3.

² Por. Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Teologia dzisiaj: perspektywy, zasady i kryteria*, Kraków 2012, nr 1 (dalej: *Teologia dzisiaj*). Międzynarodowa Komisja Teologiczna prowadziła badania nad statusem teologii w okresie 2004-2008 r. oraz ponownie w następnym pięcioleciu. Pierwsza podkomisja, z przewodnictwem ks. prof. Santiaga del Cura Elena, nie zdołała sfinalizować swojej pracy, co skłoniło do powołania kolejnej podkomisji, pod kie-

otworzyła się szczególnie na kobiety, stając się dziedziną bardziej inkluzywną i wszechstronną. Soborowa odnowa oraz ruchy emancypacyjne kobiet utorowały drogę do równouprawnienia w tej dziedzinie. Kobiety nie tylko mogą studiować teologię na równi z mężczyznami, ale również wnoszą nowy, cenny wkład³.

Każda refleksja nad wiarą musi uwzględniać kontekst historyczny, społeczny i kulturowy. Teologia, która chce być zrozumiała dla człowieka, musi brać pod uwagę jego fundamentalne problemy i punkt widzenia⁴. Czasy Soboru Watykańskiego II to okres, w którym coraz wyraźniej słychać głosy teologów z Ameryki Łacińskiej, Afryki i Azji. Te nowe perspektywy ubogacają teologię, czyniąc ją wspólnym dziełem całego świata⁵. Nowe głosy – jak zaznaczają autorzy „Teologii dzisiaj” – ubogacają teologię, która staje się wspólnym dziełem całego świata. Kontekst Ameryki Łacińskiej, naznaczonej ubóstwem i nierównościami, wyraźnie odbija się w nauczaniu papieża Franciszka. Stąd jego troska o ubogich i marginalizowanych, która nie zawsze jest zrozumiała w Europie. Podobnie jest z kwestią migrantów – dla papieża, wywodzącego się z kontynentu, gdzie migracje są powszechne, jest to naturalny temat, podczas gdy w Europie budzi on wiele kontrowersji. Nauczanie Kościoła na temat sekularyzmu może być niezrozumiałe dla mieszkańców Azji czy Afryki, gdzie wciąż obserwuje się wzrost liczby ośrodków chrześcijańskich i powstawanie nowych ruchów religijnych. Europejski ateizm, laicyzacja i sekularyzacja są dla nich odległymi pojęciami⁶.

Teologia jest nauką, która podejmuje refleksję na temat Boga, Jego istoty oraz Jego wpływu na świat i relację z ludźmi⁷. Choć głównym tematem teologii jest Bóg, jej perspektywa obejmuje również inne ważne aspekty

rownictwem ks. Paula McPartlana, która kontynuowała badania, wykorzystując dotychczasowe ustalenia jako punkt wyjścia. Dyskusje i obrady miały miejsce zarówno w obrębie podkomisji, jak i podczas sesji plenarnych w siedzibie Komisji w Rzymie, między rokiem 2004 a 2011. Ostateczny tekst został zatwierdzony przez Komisję w formie specyficznej dnia 29 listopada 2011 roku, po czym przekazany został kardynałowi Williamowi Levadzie, Prefektowi Kongregacji Nauki Wiary, który wydał zgodę na jego publikację.

³ Por. E. J. Jezierska, *Feministyczne podejście w interpretacji Biblii*, „Collectanea Theologica” 66(1996) nr 1, s. 66. Por. K. Dormus, *Feministyczny nurt teologii w Kościele Katolickim*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 53(2008) nr 1, s. 50.

⁴ Por. E. Sienkiewicz, *Teologia uczestnictwa*, „Teologia Praktyczna” 11(2010), s. 112.

⁵ Por. *Teologia dzisiaj*, nr 1.

⁶ Por. A. Napiórkowski, *Współczesny sekularyzm a teologia sekularyzacji*, „Studia Nauk Teologicznych PAN” 9(2014), s. 13-14.

⁷ Por. *Teologia*, „Słownik Języka Polskiego PWN”, <https://sjp.pwn.pl/szukaj/teologia.html> (odczytano: 25.03.2024).

rzeczywistości. Zadaniem teologa jest nie tylko zgłębianie tajemnicy Boga, ale także interpretowanie Objawienia Bożego w kontekście współczesnych wyzwań, w tym kwestii społecznych. W drugiej połowie XX wieku pojawiły się nowe zagadnienia, które wymagają głębszej refleksji teologicznej⁸.

W XX wieku nauka i technika poczyniły ogromne postępy, co zmusiło teologów do rewizji i odświeżenia dotychczasowych koncepcji. Nowe rozumienie wpływu człowieka na środowisko naturalne zainspirowało teologię do refleksji nad wzajemnym powiązaniem człowieka i świata⁹. Dynamiczny rozwój medycyny w latach 60. XX wieku przyniósł przełomowe odkrycia i wynalazki, takie jak przeszczepy organów, dializa, pigułka antykoncepcyjna czy diagnostyka prenatalna. Postęp medycyny wymusił na teologach zmierzenie się z nowymi dylematami moralnymi i stworzenie fundamentów bioetyki, która odgrywa coraz większą rolę w teologicznej refleksji¹⁰.

Druga połowa XX wieku w Ameryce Południowej naznaczona była skrajnymi nierównościami społecznymi. Z jednej strony większość populacji żyła w ubóstwie, z drugiej władza i bogactwo skupiały się w rękach elit. W wielu krajach panowały dyktatury wojskowe tłumiące wszelkie protesty i dążenia do zmian, często pozostając pod wpływem zewnętrznych mocarstw. W tym kontekście Kościół katolicki stał się często jedyną instytucją, która miała odwagę się sprzeciwić reżimom i bronić praw człowieka. W tej atmosferze narodziła się idea teologii wyzwolenia¹¹. Głosiła ona, że nierówności społeczne nie są jedynie problemem Ameryki Łacińskiej, ale dotyczą całego świata. Podkreślała również, że nierówności te są potęgowane przez wyścig zbrojeń, który pochłania ogromne środki, które mogłyby być przeznaczone na edukację, kulturę i służbę zdrowia¹².

Ubiegłe stulecie pokazało, że konflikty, pogarda i przemoc prowadzą do upadku społeczeństw. Teologia wyzwolenia akcentuje odkrywanie wspólnych potrzeb ludzkich i uznanie równej godności każdego człowieka jako fundamentu budowania jedności i solidarności. Droga do tego jednak nie

⁸ Członkowie Międzynarodowej Komisji Teologicznej w tekście wymienili tylko nowe kwestie, są to: pokój, wyzwolenie, ekologia i bioetyka. Por. *Teologia dzisiaj*, nr 1.

⁹ Por. A. Dańczak, *Wzajemna relacja człowieka i świata w teologii doby ekologii*, „Studia Gdańskie” 17(2004), s. 73-74.

¹⁰ Por. W. Bołoz, *Bioetyka. Jej historia i sposoby ujmowania*, „Studia Ecologiae et Bioethicae” 1(2003) nr 1, s. 162-163.

¹¹ Por. G. Kucza, *Eschatologia w teologii wyzwolenia*, „Studia Warmińskie” 43(2006), s. 190-191.

¹² Por. P. Babski, *Przyczyny i skutki wojen: nauka Soboru watykańskiego II, Pawła VI oraz Jana Pawła II*, „Studia Elbląskie” 21(2020), s. 373.

jest dialog, dyskusja czy współpraca, lecz rewolucja¹³. W tym kontekście autorzy dokumentu podkreślają konieczność rozwoju dialogu między kulturami, religiami, a także wewnątrz samego chrześcijaństwa¹⁴.

Sobór Watykański II zainicjował znaczące zmiany w teologii, zarówno w ujęciu jej podmiotu, jak i przedmiotu. Autorzy dokumentu „Teologia dzisiaj” słusznie podkreślają konieczność i potrzebę tych zmian, uzasadniając je szerokim kontekstem przemian XX wieku¹⁵. Teologia starała się podążać wytyczoną przez Sobór ścieżką. Jednakże nowe głosy, wywodzące się z różnych zakątków świata i naznaczone wpływami lokalnych kultur, wprowadziły do teologii nowe perspektywy. Wielość prądów filozoficznych często dąży do redukcji różnych zjawisk do jednej, naczelnej zasady. Próbuje się sprowadzić wizję świata do jednego schematu, opierając się na prawdopodobieństwie. Z tej głównej zasady wywodzą się zasady pochodne, co prowadzi do powstania wielu systemów naukowych, nie zawsze ze sobą zgodnych. Utrudnia to prowadzenie spójnego dyskursu teologicznego¹⁶. Rozwój nauk i pluralizm wyjaśnień i teorii, często nie do pogodzenia z teologią, również wywarł wpływ na tę dziedzinę. W efekcie obserwuje się fragmentację teologii, która staje przed wyzwaniem zachowania swojej tożsamości w dialogu ze współczesnym światem, zarówno na płaszczyźnie teologicznej, jak i pastoralnej. Pojawia się więc pytanie, co definiuje teologię katolicką i nadaje jej wyraźne cechy charakterystyczne oraz poczucie tożsamości w różnych narodach i kulturach¹⁷.

2. Źródła specyficznie chrześcijańskie w teologii

W obliczu licznych pytań i niepewności, teologia pełni rolę przewodnika w dążeniu do głębszego poznania Boga. Słowo Boże, jak przypomniał Sobór Watykański II, jest kluczowe w biblijnym ugruntowaniu tej dziedziny, co podkreślono w dokumencie „Teologia dzisiaj”. Prolog Ewangelii św. Jana wyraźnie to ilustruje: „Na początku było Słowo, a Słowo było u Boga, i Bogiem było Słowo” (J 1,1). Wcielone w Jezusie Chrystusie, Słowo odsła-

¹³ Por. T. Pikus, *Dialog religijny i jego obszary*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 20(2007) nr 1, s. 229.

¹⁴ Por. *Teologia dzisiaj*, nr 1.

¹⁵ Por. tamże.

¹⁶ Por. C. Bartnik, *Wyjaśnienie w teologii*, „Studia Theologica Varsaviensia” 16(1978) nr 2, s. 42.

¹⁷ Por. *Teologia dzisiaj*, nr 1-2.

nia Bożą miłość i zbawienie¹⁸. Chociaż chrześcijaństwo opiera się na Tradycji i Piśmie Świętym, to przede wszystkim jest religią Słowa, które żyje przez pokolenia. Dla teologów, którzy interpretują to Słowo, Pismo Święte jest nieocenionym źródłem i stanowi „duszę teologii”, otwierając perspektywy na Boży plan i misterium wiary¹⁹. W tak rozumianej roli, Pismo Święte jest fundamentem, na którym musi być budowana teologia, a jej interpretacja staje się głównym zadaniem teologów. Jak podkreślił Benedykt XVI: „tam, gdzie teologia pomija tę misję, tam traci swoją podstawę”²⁰.

Dokument, odwołując się do nauk św. Pawła, podkreśla, że objawione Słowo Boże wymaga ludzkiej odpowiedzi, którą jest wiara. Ta przynoszona jest przez osoby powołane do jej tłumaczenia, co podkreśla zależność teologii od wiary jako jej źródła i normy²¹. Wiara powstaje z kontaktu z Bogiem i wymaga wyjaśnień, co stanowi fundament chrześcijańskiego życia. Teologia katolicka ma wspierać wiernych w zrozumieniu swojej wiary, łącząc ją z nauką refleksją, co stanowi odpowiedź na wezwanie Boże. Autorzy Dokumentu zgodnie z Janem Pawłem II wskazują, że do pełnego poznania prawdy potrzebne są dwa „skrzydła”: rozum i wiara²².

Międzynarodowa Komisja Teologiczna zaznacza, że oprócz dialogu człowieka z Bogiem, kluczową rolę w teologii odgrywa Tradycja Apostolska, będąca dynamicznym procesem, w którym jedność wiary manifestuje się poprzez różnorodność języków i kultur²³. Tradycja ta obejmuje odnawialne elementy, takie jak studium Pisma Świętego, liturgia, nauczanie Ojców Kościoła, katecheza, miłość do Boga i bliźniego, a także urząd Kościoła i posługa Magisterium²⁴. Przed teologią stoi zadanie precyzyjnego definiowania treści Tradycji oraz badania, dlaczego niektóre tradycje są charakterystyczne dla konkretnych grup, przy jednoczesnym zachowaniu wierności Tradycji Apostolskiej. Wierność tej Tradycji wymaga od teologów aktywnego studiowania Pisma Świętego, liturgii oraz innych pism stanowiących integralną część Tradycji²⁵.

W Liście do Tesaloniczan św. Paweł podkreśla, że wiara nie jest ludzką

¹⁸ Por. tamże, nr 6.

¹⁹ Por. tamże, nr 9 i 21.

²⁰ Por. *Verbum Domini*, nr 35. Por. także, *Teologia dzisiaj*, nr 21 i 24.

²¹ Por. *Teologia dzisiaj*, nr 10 i 15.

²² Por. tamże, nr 17. Por. Także, Jan Paweł II, *Fides et ratio*, Wprowadzenie. Por. także. *Teologia dzisiaj*, nr 17 i 19.

²³ Por. *Teologia dzisiaj*, nr 26.

²⁴ Por. tamże.

²⁵ Por. tamże, nr 31-32.

opinią, ale Słowem Bożym działającym w wierzących (por. 1 Tes 2,13). Dokument „Teologia dzisiaj” przywołuje te słowa, ukazując nadprzyrodzony charakter wiary, stanowiący jeden z fundamentów teologii²⁶. Sensus fidei nie jest głosem większości, lecz darem Ducha Świętego, pozwalającym na zrozumienie Objawienia, nawet jeśli nie zostało ono w pełni sprecyzowane²⁷. Stanowi on fundament pracy teologów, którzy czerpią z niego inspirację i badają wiarę żywą w Ludzie Bożym. Współczesny teolog nie może zapominać, że jego misją jest nie tylko rozwijanie nauki, ale również osobiste dążenie do świętości. Łącząc wiarę, modlitwę i naukę, oddaje chwałę Bogu i udowadnia, że badane przez niego treści mają moc przemiany życia i otwierają na działanie Ducha Świętego²⁸. Dlatego tak ważne jest, by sami teologowie aktywnie uczestniczyli w życiu Kościoła, doświadczając sensu wiary i wyjaśniając ją na podstawie źródeł dla utwierdzenia wiernych²⁹.

Kolejnym filarem teologii, jest wierność Urzędowi Nauczycielskiemu Kościoła³⁰. Oba podmioty - teologia i Magisterium - zakorzenione są w Słowie Bożym i zobowiązane do przekazu wiary. Różnica polega na sposobie interpretacji: Urząd Nauczycielski czyni to autorytatywnie, a teologia - argumentacyjnie³¹. Właściwa relacja między nimi opiera się na wzajemnym szacunku i respektowaniu kompetencji. Urząd Nauczycielski nie sprowadza roli teologów do powtarzania swoich ustaleń, co mogłoby hamować rozwój teologii. Z kolei teologowie nie dążą do zastępowania Magisterium, unikając przekraczania swoich kompetencji³². Ważne są słowa Jezusa: „Kto was słucha, Mnie słucha” (Łk 10, 16). Właściwa relacja między teologią a Urzędem Nauczycielskim sprowadza się do tego, że „Teologia studiuje i formułuje wiarę Kościoła, a Urząd Nauczycielski Kościoła głosi tę wiarę i autentycznie ją interpretuje”³³.

Dokument „Teologia dzisiaj” stawia przed współczesnymi teologami

²⁶ Por. tamże, nr 33 i 36

²⁷ Por. tamże, nr 33. Por. także, L. Siwecki, *Znaczenie sensus fidei w Kościele*, „Colloquia Theologica Ottoniana” 2004 nr 1, s. 38-39.

²⁸ Por. A. Derdziuk, *O adekwatną teologię moralną na nasze czasy*, „Teologia i Moralność” 16(2021) nr 1, s. 118.

²⁹ Por. *Teologia dzisiaj*, nr 35 i 36.

³⁰ Por. tamże, nr 37 i 44.

³¹ Por. KKK, nr 85. Por. także, W. Beinert, *Teologia i Urząd Nauczycielski*, „Analecta Cracoviensia” 14(1982), s. 369-370.

³² Por. *Teologia dzisiaj*, nr 37. Autorzy Dokumentu odwołują się do *Dei Verbum*, *Donum veritatis* oraz do dokumentu Międzynarodowej Komisji Teologicznej *Urząd Nauczycielski Kościoła i Teologia*.

³³ Por. KKK, nr 87. Por. także, *Teologia dzisiaj*, nr 38.

konkretne wyzwania. Poza zewnętrzną akceptacją nauczania Magisterium, teologowie zobowiązani są do wspierania Urzędu Nauczycielskiego w formułowaniu i wyjaśnianiu jego wypowiedzi³⁴. Ich zadaniem jest pogłębianie prawd wiary, poszukiwanie ich implikacji dla życia chrześcijańskiego i uczynienie teologii czymś więcej niż tylko cytatem w wykładach³⁵. Wolność w teologii jest nierozdzielnie związana z odpowiedzialnością naukową. Chociaż przywiązanie do autorytetu Magisterium może prowadzić do sporów między teologią „naukową” a „wyznaniową”, problem ten jest o wiele bardziej złożony. Debaty dotyczą również wolności sumienia wiernych i roli postępu naukowego w teologii, w nich rola Magisterium bywa postrzegana jako ograniczająca. Teologowie, analizując te kwestie, dążą do właściwego połączenia aspektów naukowych i wyznaniowych teologii, uwzględniając jej wolność w kontekście Bożego planu³⁶.

Teologia ma głęboko wspólnotowy charakter, co znajduje odzwierciedlenie w konieczności jej uprawiania we wspólnocie³⁷. Dokument zwraca uwagę na znaczenie budowania wspólnot teologów poprzez uczestnictwo w uniwersyteckich wykładach, stowarzyszeniach i wspólnych projektach badawczych. Organizacja sympozjów i konferencji sprzyja dialogowi między teologami a naukowcami z innych dyscyplin, co przyczynia się do rozwoju teologii jako dynamicznej dziedziny otwartej na wyzwania współczesności³⁸. Związek teologii i wspólnoty jest jej cechą fundamentalną, bez której może ona ulegać niekoniecznie poprawnym trendom. Nawiązując do roli Pisma Świętego oraz kwestii podmiotu teologii warto podkreślić, że Słowo zostało powierzone właśnie wspólnocie, dlatego Kościół jest pierwotnym interpretatorem Objawienia³⁹.

Sobór Watykański II wprowadził do teologii nowe perspektywy i doświadczenia dzięki wzrostowi liczby teologów świeckich, wzbogacając dyscyplinę o perspektywy wykraczające poza granice duchowieństwa. Teolog, będący częścią wspólnoty wierzących, powinien przekazywać treści zgodne z doktryną wiary i angażować się w dialog z Kościołem, co sprzyja udoskonalaniu idei poprzez współpracę i korektę w ramach wspólnoty teologicz-

³⁴ Por. *Teologia dzisiaj*, nr 39.

³⁵ Por. tamże, nr 41. Por. także, A. Derdziuk, *O adekwatną teologię moralną na nasze czasy*, s. 118.

³⁶ Por. *Teologia dzisiaj*, nr 43.

³⁷ Por. tamże, nr 50.

³⁸ Por. tamże, nr 45-46.

³⁹ Por. J. Merecki, *Interdyscyplinarność teologii*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 26(2018) nr 2, s. 173.

nej⁴⁰. Równocześnie teolog odgrywa ważną rolę w dialogu ekumenicznym. Przestrzeganie zasad teologii umożliwia mu pełne uczestnictwo w wymianie darów między różnymi tradycjami wiary⁴¹.

Ostatnia część drugiego rozdziału Dokumentu podkreśla znaczenie dialogu teologii ze światem. Teologia, oświecona światłem Bożego objawienia, powinna pomagać Kościołowi odczytywać znaki czasu i przynosić korzyść jego życiu i misji⁴². Dokument słusznie uzasadnia, że zadaniem całego Ludu Bożego, a zwłaszcza pasterzy i teologów, jest z pomocą Ducha Świętego wysłuchiwanie, rozważanie i interpretowanie w świetle słowa Bożego różnych form wypowiedzi współczesnego świata. To właśnie pozwala na coraz dokładniejsze ujmowanie, lepsze rozumienie i właściwsze przedstawianie objawionej Prawdy⁴³.

W historii obserwuje się ogromny postęp społeczny i kulturowy, wyrażający się w różnorodnych zmianach i inicjatywach. Kościół nie zawsze był wobec nich otwarty, obawiając się ich wpływu na doktrynę i wiarę. Stopniowo jednak rewidował swoje podejście, dążąc do rozpoznania tych zjawisk w świetle Ewangelii i dostrzeżenia w nich głosu Ducha Świętego. Dokument podkreśla znaczenie ciągłego odróżniania elementów zgodnych i sprzecznych z Ewangelią⁴⁴. Wskazuje również, że „doświadczenie wieków minionych, postęp nauk oraz skarby ukryte w różnorodnych formach kultury, które pozwalają coraz pełniej ujawnić naturę człowieka i otwierają nowe ścieżki ku prawdzie, przynoszą korzyść również Kościołowi”⁴⁵. Zachęca też teologów do „nawiązywania owocnych relacji z innymi dyscyplinami, naukami i kulturami, aby bardziej oświecić i poszerzyć te drogi”⁴⁶. Także do poznawania i szanowania innych tradycji religijnych, odnajdując w nich „promień tej Prawdy, który oświeca”⁴⁷. Zadaniem teologa jest odkrywanie tej Prawdy obecnej w innych religiach, co przyczynia się do rozwoju dialogu międzyreligijnego.

⁴⁰ Por. *Teologia dzisiaj*, nr 47. Por. także, *Donum veritatis*, nr 1 i 11.

⁴¹ Por. *Teologia dzisiaj*, nr 49.

⁴² Por. tamże, nr 58.

⁴³ Por. tamże, nr 52. Przywołany został przez autorów Dokumentu fragment *Gaudium et spes*, nr 44.

⁴⁴ Por. *Teologia dzisiaj*, nr 55.

⁴⁵ Por. tamże, nr 56.

⁴⁶ Por. tamże.

⁴⁷ Por. tamże, nr 57. Autorzy w treści odwołują się do *Nostra aetate*, nr 2.

3. Źródła ogólne teologiczne

W ostatnim rozdziale dokumentu: *Teologia dzisiaj*, autorzy podkreślają, że przyjęcie Słowa Bożego nie jest pasywnym aktem, ale wymaga aktywnego zaangażowania rozumu, by wyjaśnić prawdę o Bogu⁴⁸. Jest to wezwanie do współpracy wiary i rozumu, teologii i filozofii. Autorzy ostrzegają, że „wiara, która odrzuca rozum lub gardzi nim, naraża się na ryzyko popadnięcia w zabobon lub fanatyzm.”⁴⁹. Z drugiej strony, rozum, który jest pozbawiony elementu wiary, „może dokonać nawet wielkich postępów, ale nie dojdzie do szczytu tego, co może być poznane”⁵⁰.

Pod koniec średniowiecza teologia chrześcijańska uległa rozdrobnieniu na specjalizacje. Reformacja skrytykowała scholastykę za nadmierną racjonalizację wiary⁵¹. Współcześnie teologia stoi w obliczu nowego wyzwania - postmodernistycznego kryzysu klasycznego rozumu. Pojęcie prawdy staje się coraz bardziej problematyczne, rodząc pytania o istnienie jednej uniwersalnej prawdy⁵². Postmodernizm, ten szeroko stosowany termin, który odnosi się do różnych poglądów na kulturę, religię, społeczeństwo i wiele innych aspektów, jest często używany do charakterystyki obecnych zmian społeczno-kulturowych⁵³.

Współczesna, antyracjonalistyczna reakcja na wiarę w postęp, neguje możliwość poznania ostatecznych podstaw istnienia, co wyraża się w nihilizmie i agnostycyzmie. Skutkiem jest zwrot ku indywidualizmowi i odrzuceniu obiektywnego sensu rzeczywistości⁵⁴. W tym kontekście teologia, choć uznaje ograniczenia rozumu w uchwyceniu „rzeczywistości”, wciąż widzi w nim narzędzie do przekraczania pozorów i dochodzenia do prawdy. Metafizyka, niegdyś fundament teologii katolickiej, przeżywa dziś głęboki kryzys. To właśnie teologia może odegrać kluczową rolę w jego przewyciężeniu i przywróceniu autentycznej metafizyki poprzez dialog z współczesnymi filozofiami.

W dobie nowożytności, gdy nauka i technologia odkrywały nowe ho-

⁴⁸ Por. *Teologia dzisiaj*, nr 59.

⁴⁹ Por. tamże, nr 64.

⁵⁰ Por. tamże.

⁵¹ W Dokumencie przedstawiono w sposób bardziej rozwinięty dzieje teologii i jej naukowości, a także relację rozumu i wiary w poszczególnych jej okresach historycznych (nr 65-70). Ze względu na temat opracowania, szerzej została rozwinięta kwestia współczesnej teologii.

⁵² Por. *Teologia dzisiaj*, nr 71.

⁵³ Por. J. Nowicka, *Teologia codzienności Karla Rahnera jako odpowiedź na duchowe potrzeby człowieka w postmodernistycznym świecie*, „Teologia i Moralność” 12(2017) nr 1, s. 152.

⁵⁴ Por. tamże.

ryzonty, metafizyka – klasyczna nauka o bycie i rzeczywistości – stanęła w obliczu głębokiego kryzysu. Ten rozłam szybko rozprzestrzenił się na filozofię i teologię. Filozofowie porzucili metafizykę na rzecz innych dziedzin, a w teologii zaczęto kwestionować jej użyteczność⁵⁵. Zmiana ta, o fundamentalnym znaczeniu, dokonała się w XIX wieku pod wpływem pozytywizmu Comte’a, który głosił prymat nauki empirycznej⁵⁶. W teologii moralnej kryzys metafizyki doprowadził do marginalizacji refleksji nad ostatecznym sensem ludzkiego życia. Z jednej strony obserwujemy nadmiernie formalistyczne i juredyczne podejście do moralności, z drugiej zaś skłonność do subiektywizmu i utylitaryzmu⁵⁷. Do współczesnych tendencji w teologii, naznaczonych subiektywizmem i relatywizmem odnosił się Jan Paweł II. Papież, zwracając uwagę na fakt, że także w seminariach oraz na wydziałach teologicznych rozpowszechniane są poglądy teologiczne niezgodne z nauczaniem Kościoła, krytykował te tendencje⁵⁸. Teologia może odegrać rolę w przezwyciężeniu tego kryzysu i przywróceniu autentycznej metafizyki poprzez dialog z współczesnymi filozofami, gdyż posiada ona wyjątkowe możliwości uwolnienia i oczyszczenia ludzkiego rozumowania⁵⁹.

W dobie postmodernizmu, gdy granice i definicje stają się coraz bardziej płynne, teologia staje na rozdrożu. Dwie drogi kuszą swą prostotą: fideizm i sceptycyzm. Fideista, skupiony na swoich dogmatach, zamyka się na racjonalną argumentację i wątpliwości⁶⁰. Nie dostrzega ateistycznych dążeń współczesności, pomijając istotne dla teologii kwestie. Sceptyk z kolei ucieka w agnostycyzm, twierdząc, że poznanie Boga jest niemożliwe. Podważa dogmaty i doktryny, kwestionując autorytet religijny. Skupia się na subiektywnych doświadczeniach i interpretacjach, ignorując szerszy kontekst. W odpowiedzi na te skrajności, dokument „Teologia dzisiaj”

⁵⁵ Por. T. Dutkiewicz, *Pomiędzy kazuistyką a moralnym relatywizmem. Metafizyka w służbie teologii moralnej*, „Teologia i Człowiek” 18(2011), s. 84-85.

⁵⁶ Por. M. Borda, R. Tetela, *Kilka uwag o aktualności filozofii metafizycznej*, „Poznańskie Studia Teologiczne” 31(2017), s. 181.

⁵⁷ Por. T. Dutkiewicz, *Pomiędzy kazuistyką a moralnym relatywizmem*, s. 85.

⁵⁸ Por. *Veritatis splendor*, nr 4. Por. także, T. Dutkiewicz, *Pomiędzy kazuistyką a moralnym relatywizmem*, s. 84.

⁵⁹ Por. *Teologia dzisiaj*, nr 71. Por. także, R. Woźniak, *Przypomnienia: teologia i postmodernizm. Prolegomena dialogu teologii chrześcijańskiej z postmodernizmem*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 45(2012) nr 1, s. 23.

⁶⁰ M. Puczydłowski, *Z ilu stron da się spojrzeć na religię? Kilka uwag na marginesie książki Mateusza Pencuły „Ateistyczna apologetyka religii we współczesnej filozofii polskiej”*, „Stan Rzeczy” 18(2020) nr 1, s. 227-228.

za „Fides et ratio” Jana Pawła II podkreśla znaczenie odnowienia relacji między teologią a filozofią⁶¹. Filozofia staje się istotnym partnerem, dostarczając narzędzi do weryfikacji twierdzeń, wyjaśniania idei i rozumienia różnych nurtów myślowych. Punktem wyjścia dla teologii pozostaje słowo Boże, a celem – jego zrozumienie, dzięki udziałowi filozofii, która jest ludzkim poszukiwaniem prawdy⁶².

Od wieków relacja między wiarą a rozumem budzi fascynację i spory. Czy są one ze sobą kompatybilne, czy stanowią odrębne domeny? Encykliki Jana Pawła II „Fides et Ratio” i Franciszka „Lumen Fidei” podkreślają ich komplementarność. Dokument „Teologia dzisiaj” zdaje się to potwierdzać, że wiara nie jest irracjonalnym uczuciem, lecz poznaniem przez miłość, współdziałającym z rozumem. Rozum dążąc do prawdy, uzasadnia i systematyzuje intuicje wiary⁶³.

Wiara kształtuje ludzkie poznanie, dostarczając ram interpretacyjnych dla rzeczywistości. Przykładowo, wiara w Boga i celowość świata pozwala interpretować zjawiska naturalne i społeczne w sposób sensowny i uporządkowany. Oferuje również punkt odniesienia dla ocen moralnych i kształtowania wartości. Rozum nie pozostaje bierny. Pozwala na racjonalne uzasadnienie wiary i obronę przed sceptykami. Chociaż nie jest możliwe „udowodnienie” istnienia Boga w sensie ścisłym, można przedstawić racjonalne argumenty opierając się na kosmologicznych, teologicznych i moralnych argumentach⁶⁴. Wiara i rozum mają swoje granice. Wiara nie jest ślepyim dogmatem, ale wymaga refleksji i rozumienia. Z kolei rozum nie jest w stanie ogarnąć wszystkich tajemnic rzeczywistości.

Właściwa relacja między wiarą a rozumem polega na dialogu i wzajemnym wzbogaceniu. Wiara otwiera przed rozumem nowe horyzonty i inspirowanie do refleksji nad sensem życia i istnieniem Boga. Rozum porządkuje i uzasadnia te intuicje, czyniąc wiarę bardziej świadomą i dojrzałą. Współczesna kultura często traktuje wiarę jako coś nienaukowego, co wymyka się rozumowi, co prowadzi do kryzysu wiary. Już Sobór Watykański II zauwa-

⁶¹ Por. *Teologia dzisiaj*, nr 72.

⁶² Por. tamże. Por. także, Jan Paweł II, *Fides et ratio*, nr 66 i 73.

⁶³ Por. *Fides et ratio*, nr 43; *Lumen Fidei*, nr 26. Por. także, J. Bujak, *Fides quae creditur, czyli relacja wiary i rozumu*, „Colloquia Theologica Ottoniana” 2014, nr 1, s. 17. Ideą przewodnią analizy refleksji wiary i rozumu są słowa zawarte przez Jana Pawła II we wprowadzeniu do *Fides et ratio*: „Dlatego właśnie „wiara i rozum są jak dwa skrzydła, na których duch ludzki unosi się ku kontemplacji prawdy” Por. *Teologia dzisiaj*, nr 17. Por. także, Sobór Watykański I, Konstytucja dogmatyczna o wierze katolickiej *Dei filius*, (24 kwietnia 1870), nr 51.

⁶⁴ Por. *Fides et ratio*, nr 48-49.

żył, że żywa i dojrziała wiara jest świadectwem przeciwko ateizmowi. Wiara i rozum nie są przeciwstawne, ale komplementarne, dlatego też w teologii nie mogą bez siebie funkcjonować⁶⁵. W chrześcijaństwie wiara jest uznawana za fundament oparty na Logosie, co łączy wiarę biblijną i racjonalność grecką. Papież Benedykt XVI podkreślał, że odzyskanie racjonalnego wymiaru wiary prowadzi do wzrostu prawdziwości teologii⁶⁶.

W kontekście postmodernistycznym, teologia i filozofia, wiara i rozum muszą iść razem, aby zrozumieć i interpretować złożony świat w świetle objawionej Prawdy. Dialog między tymi dziedzinami jest niezbędny dla budowania mądrości, która łączy w sobie głęboką intuicję z racjonalną argumentacją.

Bogactwo teologii bierze się z jej różnorodności, która jest rezultatem specjalizacji, wpływu innych nauk i poszerzania pola badań o nowe tematy, konteksty i kultury⁶⁷. Ta wielość perspektyw jest uzasadniona ograniczonym sposobem postrzegania prawdy Bożej przez człowieka⁶⁸.

Jednocześnie różnorodność niesie ze sobą wyzwania. Istotne jest odróżnienie uzasadnionego pluralizmu od relatywizmu i herezji. Teologia, by zachować spójność, musi opierać się na racjonalnym dyskursie, wierze i poznaniu Boga. To pozwala oceniać różne podejścia w kontekście uniwersalnej prawdy⁶⁹. Dążenie do jedności w różnorodności teologii przyjmuje dziś różne formy: korzystanie ze wspólnej tradycji kościelnej, dialog między dziedzinami nauki, szacunek dla historycznych osiągnięć teologii. Pamięć i odwoływanie się do Tradycji są kluczowe dla zachowania jedności, mimo ewolucji teologii i porzucania niektórych elementów z przeszłości. Praca teologa zawsze powinna uwzględniać historyczne korzenie Tradycji⁷⁰.

Współpraca z innymi naukami jest niezbędna dla rozwoju teologii i odpowiedzi na wyzwania współczesnego świata. Szczególnie interesująca jest współpraca z naukami o religii, które analizują teksty, instytucje i zjawiska

⁶⁵ Por. J. Bujak, *Fides quae creditur, czyli relacja wiary i rozumu*, s. 15. Por. także, K. Jasiński, *Współczesne wyzwania chrześcijaństwa w dobie kryzysu wiary*, „Studia Warmińskie” 58(2021), s. 28. Por. także, *Fides et ratio*, nr 103.

⁶⁶ Por. J. Bujak, *Fides quae creditur, czyli relacja wiary i rozumu*, s. 19. Por. także, Benedykt XVI, *Wiara, rozum i uniwersytet – wspomnienia i refleksje*, „L'Osservatore Romano (wydanie polskie)” 287(2006) nr 11, s. 26

⁶⁷ Por. *Teologia dzisiaj*, nr 76.

⁶⁸ Por. tamże, nr 77.

⁶⁹ Por. tamże, nr 78. Por. także, Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Jedność wiary i pluralizm teologiczny*, nr 7, https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_cti_1972_fede-pluralismo_pl.htm l (odczytano: 06.04.2024).

⁷⁰ Por. *Teologia dzisiaj*, nr 79.

związane z tradycją chrześcijańską. Należy jednak pamiętać, że ze względu na swoje zasady metodologiczne, nauki te dokonują analizy zewnętrznej, nie kwestionując prawdziwości badanych treści. Kościół i jego wiara są dla nich obiektami badań na równi z innymi przedmiotami, bez głębszego pytania o prawdę zawartą w tych treściach⁷¹.

Teologia, choć skupia się na wierze i objawieniu, łączy z innymi naukami wspólne dążenie do poznania prawdy. Współpraca z nimi owocuje szerszym spojrzeniem na religię i wzbogaca teologię. Szczególnie owocny jest dialog z socjologią i psychologią. Socjologia dostarcza cennych informacji o strukturach i dynamice życia religijnego, ujawniając jego wpływ na różne sfery życia społecznego⁷². Z kolei psychologia religii bada psychologiczne aspekty wiary i praktyk, pomagając zrozumieć, jak ludzie przeżywają religię⁷³. Współczesna teologia otwiera się również na pedagogikę, tworząc nowe koncepcje integralnego wychowania⁷⁴. Sięga też do filozofii, która pomaga interpretować dane naukowe i unikać jednoznacznego odnoszenia ich do kwestii religijnych⁷⁵.

Wzrost znaczenia badań religioznawczych sprzyja refleksji nad interdyscyplinarnością teologii⁷⁶. Uniwersytety, odgrywające kluczową rolę w kształtowaniu kultury, stają się przestrzenią dla rozwoju tej nauki. Obecnie obserwuje się kryzys modelu pozytywistycznego uniwersytetu, który eliminuje teologię i filozofię. Postuluje się powrót do modelu klasycznego, integrującego te dziedziny. W tym modelu teologia odgrywa znaczącą rolę, dostarczając pełnego obrazu człowieka i chroniąc wartości etyczne w nauce⁷⁷.

Mimo że mogą sprawiać wrażenie odizolowanych, teologia i nauki ściśle mogą stanowić komplementarne dziedziny, potencjalnie wzajemnie się uzupełniające. Teologia oferuje szeroki kontekst świata, osadzony w wartościach i metafizyce. Z kolei nauki ściśle dostarczają precyzyjnych infor-

⁷¹ Por. tamże, nr 83.

⁷² Por. W. Romanowicz, *Religia i religijność jako przedmiot badań socjologicznych*, „Rozprawy Społeczne” 6(2012) nr 2, s. 101.

⁷³ Por. Z. Kulesz, *Religijność w perspektywie psychologicznej*, „Studia Elbląskie” 14(2013), s. 185.

⁷⁴ Por. M. L. Opiela, *Wstęp*, w: *W kręgu integralnego wychowania. Refleksja teologiczno-pedagogiczna*, (red.) M. L. Opiela, K. Braun, Lublin 2017, s. 7-11.

⁷⁵ Por. *Teologia dzisiaj*, nr 82.

⁷⁶ Por. tamże, nr 83.

⁷⁷ Por. I. Dec, *Nauki teologiczne a uniwersytet*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 6(1998) nr 2, s. 28-29.

macji o jego funkcjonowaniu. Współpraca pozwala na całościowe spojrzenie na rzeczywistość. Teologia czerpie z narzędzi nauki, by pogłębić rozumienie Biblii i tradycji religijnej. Archeologia oświetla kontekst historyczny wydarzeń, a neurobiologia pomaga zrozumieć doświadczenia religijne. Z drugiej strony, nauka może znaleźć w teologii inspirację do pytań etycznych i moralnych dotyczących nowych technologii. Teologia pomaga rozważyć implikacje edycji genów czy sztucznej inteligencji, zapewniając niezbędną perspektywę humanitarną i odpowiadając na fundamentalne pytania o dobro i zło, życie wieczne i sens istnienia⁷⁸.

Teologia kwestionuje absolutyzację nauki, podkreślając jej ograniczenia i wskazując, że nie wszystkie pytania można rozwiązać za pomocą naukowych metod. Wskazuje, że pełną prawdę o człowieku odkrywa tylko teologia, odwołując się do Ewangelii⁷⁹. Teologia katolicka, analizująca naturę Boga i wiary, integruje różne dziedziny wiedzy w koherentny system oparty na wierze, jednocześnie respektując autonomię innych nauk⁸⁰. Dzięki dialogowi z innymi dyscyplinami, teologia pomaga w budowaniu spójnego obrazu rzeczywistości, niezbędnego w obliczu współczesnego chaosu⁸¹. Wykracza poza naukę, łącząc teologię apofatyczną (*via negativa*), podkreślającą ograniczenia ludzkiego poznania Boga, z teologią afirmatywną (*via affirmativa*), która pozytywnie przedstawia Boga poprzez obserwację świata. Takie połączenie umożliwia zrozumienie Boga, który, choć niepoznawalny w swojej istocie, objawia się w miłości do człowieka, z Jezusem Chrystusem jako centralną postacią tego objawienia⁸².

Zakończenie

Refleksja teologiczna nad wiarą w katolicyzmie jest nieodłącznie związana z kontekstem kulturowym i społecznym, który znacząco wpływa na jej kształtowanie. W obliczu różnorodności kulturowej, pluralizmu filozoficznego oraz dynamicznego rozwoju nauk, które często prowadzą do fragmentacji i trudności w prowadzeniu jednolitego dyskursu, teologia zмага się z wyzwaniem zachowania swojej tożsamości i spójności. Jednakże, aby

⁷⁸ Por. *Veritatis splendor*, nr 111.

⁷⁹ Por. E. Ozorowski, *Nauki potrzebują teologii*, „Roczniki Teologii Katolickiej” 8(2009), s. 9.

⁸⁰ Por. *Teologia dzisiaj*, nr 85.

⁸¹ Por. tamże, nr 84. Por. także, J. Królikowski, *Teologia jako nauka poszukująca sensu, wolności i mądrości*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 32(2013) nr 2, s. 40.

⁸² Por. *Teologia dzisiaj*, nr 97-98.

zachować autentycznie katolicki charakter, musi ona bazować na fundamentalnych filarach, które muszą pozostawać uniwersalne. Opierając się na postulatach autorów dokumentu należy podkreślić, że, teologia nie może ograniczać się jedynie do formułowania wniosków a priori, lecz musi sięgać do Pisma Świętego, uznawanego za autorytatywne źródło. Bogata Tradycja apostołska, wsparta nauczaniem Ojców Kościoła, stanowi bezcenne źródło, które umożliwia zachowanie ciągłości z oryginalną nauką chrześcijańską. Ważną rolę w odnowionej teologii odgrywa również prawidłowe rozumienie Magisterium Kościoła, które stanowi autorytet wymagający interpretacji i wyjaśnienia przez teologię. Zreformowana refleksja teologiczna powinna również uwzględniać znaki czasu oraz współpracować z naukami zewnętrznymi, zwłaszcza z filozofią, co pozwala na wzajemne ubogacanie się, dialog oraz harmonizację w dążeniu do poznania prawdy. To ukierunkowanie na wspólny cel powinno charakteryzować odnowioną teologię, złożoną z wielu dyscyplin badających z różnych perspektyw Objawienie. Ponadto, należy uwzględnić zarówno doświadczenie mistyczne, jak i racjonalne badanie, aby na nowo zdefiniowana teologia była prawdziwie naukową refleksją i zajmowała należne sobie miejsce w świecie akademickim. Mądrość odgrywa tu istotną rolę, będąc integralną częścią teologii, umożliwiając jej odpowiedź na wyzwania współczesności. W posłudze teologa szczególnie ważna jest więź ze wspólnotą wierzących. Teolog nie powinien działać w izolacji, lecz aktywnie uczestniczyć w jej życiu, korzystając z nadprzyrodzonego zmysłu wiary do prowadzenia swoich refleksji. Zaangażowanie w wspólnotę teologów sprzyja wymianie poglądów, konstruktywnej krytyce oraz dostosowaniu pracy teologicznej do potrzeb i zrozumienia przez cały Lud Boży. Zachowanie jedności zasad, kryteriów i uwzględnienie perspektyw zapewnia spójność i zrozumiałość teologii katolickiej dla wszystkich wiernych na całym świecie, gdyż jeden jest Bóg, którego prawdy poszukuje teologia.

Renewal of Theology in Light of the Document of the International Theological Commission “Theology Today: Perspectives, Principles, Criteria”

Abstract

Theology does not exist in a vacuum separated from cultural, social, and historical contexts; on the contrary, it is deeply embedded in these re-

alities, remaining open to continuous changes and challenges. Since the Second Vatican Council, which initiated significant transformations in the life of the Church, including in the sphere of theology, maintaining unity in the reflection on faith has become a critical challenge. In response to these challenges, the International Theological Commission developed a document titled “Theology Today: Perspectives, Principles, Criteria,” which aims to define ways to maintain unity in theology by basing it on common, universal foundations. This article seeks to present the perspectives, principles, and criteria that contemporary Catholic theology should follow, according to the guidelines contained in the document. The analysis will take the form of a general presentation of the basic pillars of theology, their analysis, and comparison with the literature on the subject.

Keywords: *theology, Theology Today, renewal of theology, theological criteria*

Bibliografia

Babski P., *Przyczyny i skutki wojen: nauka Soboru watykańskiego II, Pawła VI oraz Jana Pawła II*, „Studia Elbląskie” 21(2020), s. 369-385.

Bartnik C., *Wyjaśnienie w teologii*, „Studia Theologica Varsaviensia” 16(1978) nr 2, s. 31-44.

Beinert W., *Teologia i Urząd Nauczycielski*, „Analecta Cracoviensia” 14(1982), s. 365-374.

Benedykt XVI, *Adhortacja Verbum Domini*, (Watykan, 30 września 2010).

Benedykt XVI, *Wiara, rozum i uniwersytet – wspomnienia i refleksje*, „L'Osservatore Romano (wydanie polskie)” 287(2006) nr 11, s. 25-29.

Bołoż W., *Bioetyka. Jej historia i sposoby ujmowania*, „Studia Ecologiae et Bioethicae” 1(2003) nr 1, s. 161-175.

Borda M., Tetela R., *Kilka uwag o aktualności filozofii metafizycznej*, „Poznańskie Studia Teologiczne” 31(2017), s. 179-197.

Bujak J., *Fides quae creditur, czyli relacja wiary i rozumu*, „Colloquia Theologica Ottoniana” 2014 nr 1, s. 7-22.

Dańczak A., *Wzajemna relacja człowieka i świata w teologii doby ekologii*, „Studia Gdańskie” 17(2004), s. 73-93.

Dec I., *Nauki teologiczne a uniwersytet*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 6(1998) nr 2, s. 23-32.

Derdziuk A., *O adekwatną teologię moralną na nasze czasy*, „Teologia

i Moralność” 16(2021) nr 1, s. 111-121.

Dormus K., *Feministyczny nurt teologii w Kościele Katolickimi*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 53(2008) nr 1, s. 47-67.

Dutkiewicz T., *Pomiędzy kazuistyką a moralnym relatywizmem. Metafizyka w służbie teologii moralnej*, „Teologia i Człowiek” 18(2011), s. 83-97.

Franciszek, Encyklika *Lumen Fidei*, (Watykan, 29 czerwca 2013).

Jan Paweł II, Encyklika *Fides et ratio*, (Watykan, 14 września 1998).

Jan Paweł II, Encyklika *Veritatis splendor*. (Watykan, 6 sierpnia 1993).

Jasiński K., *Współczesne wyzwania chrześcijaństwa w dobie kryzysu wiary*, „Studia Warmińskie” 58(2021) nr 58, s. 25-41.

Jezińska E. J., *Feministyczne podejście w interpretacji Biblii*, „Collectanea Theologica” 66(1996) nr 1, s. 65-74.

Katechizm Kościoła Katolickiego, Poznań 2020.

Kongregacja Nauki Wiary, Instrukcja o powołaniu teologa w Kościele *Donum veritatis*, (Watykan, 24 maja 1990).

Królikowski J., *Teologia jako nauka poszukująca sensu, wolności i mądrości*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 32(2013) nr 2, s. 31-42.

Kulesz Z., *Religijność w perspektywie psychologicznej*, „Studia Elbląskie” 14(2013), s. 185-197.

Kucza G., *Eschatologia w teologii wyzwolenia*, „Studia Warmińskie” 43(2006), s. 187-200.

Merecki J., *Interdyscyplinarność teologii*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 26(2018) nr 2, s. 165-176.

Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Jedność wiary i pluralizm teologiczny*, https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_cti_1972_fede-pluralismo_pl.html (odczytano: 06.04.2024).

Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Teologia dzisiaj: perspektywy, zasady i kryteria*, Kraków 2012.

Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Urząd Nauczycielski Kościoła i Teologia*, https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_cti_1975_magistero-teologia_pl.html (odczytano: 06.04.2024).

Napiórkowski A., *Współczesny sekularyzm a teologia sekularyzacji*, „Studia Nauk Teologicznych PAN” 9(2014), s. 11-36.

Nowicka J., *Teologia codzienności Karla Rahnera jako odpowiedź na duchowe potrzeby człowieka w postmodernistycznym świecie*, „Teologia i Moralność” 12(2017) nr 1, s. 151-166.

Opiela M. L., *Wstęp*, w: *W kręgu integralnego wychowania. Refleksja teo-*

logiczno-pedagogiczna, (red.) M. L. Opiela, K. Braun, Lublin 2017, s. 7-11.

Ozorowski E., *Nauki potrzebują teologii*, „Roczniki Teologii Katolickiej” 8(2009), s. 9.

Pikus T., *Dialog religijny i jego obszary*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 20(2007) nr 1, s. 229-242.

Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Najnowszy przekład z języków oryginalnych z komentarzami, Częstochowa 2009.

Puczydłowski M., *Z ilu stron da się spojrzeć na religię? Kilka uwag na marginesie książki Mateusza Pencuły „Ateistyczna apologetyka religii we współczesnej filozofii polskiej*, „Stan Rzeczy” 18(2020) nr 1, s. 225-234.

Romanowicz W., *Religia i religijność jako przedmiot badań socjologicznych*, „Rozprawy Społeczne” 6(2012) nr 2, s. 101-114.

Sienkiewicz E., *Teologia uczestnictwa*, „Teologia Praktyczna” 11(2010), s. 109-134.

Siwecki L., *Znaczenie sensus fidei w Kościele*, „Colloquia Theologica Ottoniana” 2004 nr 1, s. 32-50.

Sobór Watykański I, *Konstytucja dogmatyczna o wierze katolickiej Dei filius*, (24 kwietnia 1870), nr 53.

Sobór Watykański II, *Deklaracja o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich Nostra aetate*, (Watykan, 28 października 1965).

Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym Dei Verbum*, (Watykan 18 listopada 1965).

Sobór Watykański II, *Konstytucja o Kościele w świecie współczesnym Gaudium et spes*, (Watykan, 7 grudnia 1965).

Teologia, „Słownik Języka Polskiego PWN”, <https://sjp.pwn.pl/szukaj/teologia.html> (odczytano: 25.03.2024).

Woźniak R., *Przypomnienia: teologia i postmodernizm. Prolegomena dialogu teologii chrześcijańskiej z postmodernizmem*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 45(2012) nr 1, s. 22-42.

Adam Budziński – magister teologii, student Teologicznego Studium Licencjackiego (Instytut Nauk Teologicznych) i Pracy socjalnej (Instytut Nauk Socjologicznych) na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II; e-mail: adambudzinski99@student.kul.pl; ORCID: 0009-0007-5177-1955

